

Specificul influențelor educative în procesul dezvoltării elevului de vîrstă școlară mică și a pubertății

The specifics of educational influences in the process of pupil's development during the age of primary school and puberty

Vinnicenco Elena, dr. în ped., catedra Psihologie, UPS “I. Creangă”

Summary

This article reveals the specifics of educational influences on pupil's development process in the elementary school period and puberty period. Here, there are characterized the aspects of educational influences manifestations which are exercised simultaneously and successively in the educational practice. The development of physical and actional particularities are determined largely by the influence of socio-educational agents, but, at the same time, by the influence of extra-domestic and extra-school elements represented by mass-media and others educational factors.

Key words: educational influence, scholar ages, cognitive sphere, affective sphere, ways of simulation, convictions, habits, behaviour, examples, educational practice.

Rezumat

În acest articol este redat specificul influențelor educative în procesul dezvoltării elevului de vîrstă școlară mică și a pubertății. Sunt caracterizate aspecte ale manifestării influențelor educative care sunt exercitate simultan sau succesiv în practica educațională. Dezvoltarea particularităților psihice și acționale sunt determinate în mare măsură de influența agenților socio-educationali, dar și de influențele factorilor extrafamiliali și extrașcolari reprezentați de mass-media și de alți factori educativi.

Cuvinte-cheie: influența educativă, vîrsta școlară, sfera cognitivă, sfera afectivă, metode de stimulare, convingeri, deprinderi, conduită, exemple, comportamente, practica educațională.

Prin definirea influenței educative se înțelege o acțiune exercitată asupra unei persoane sau grup social, în scopul formării de concepții, sentimente, deprinderi, comportamente. Școala, familia, mass-media, grupul de prieteni, întregul mediu social desfășoară o influență educativă. Aceasta se manifestă pe întreaga durată a procesului educației permanente. Recepționarea diferitelor influențe se face selectiv, în funcție de sursa de influență, de vîrsta celui supus influenței educative, de întregul context al influențelor exercitate simultan sau succesiv.

Manifestarea influenței educative are loc în diferite contexte:

- ❖ în familie - influența educativă este realizată de către părinți. Ei sunt cei care reprezintă pentru copiii lor primele modele parentale de comportament;
- ❖ în școală - influența educativă se exercită atît de către învățător, cît și de către elevi. Învățătorul nu doar transmite cunoștințele, formează capacități, ci modulează personalitatea elevului. În acest context învățătorul prezintă un model de comportament și contribuie la formarea trăsăturilor pozitive de caracter.
- ❖ în cadrul colectivului de elevi - fiecare subiect reprezintă un model de comportament, astfel că el poate exercita o influență educațională asupra unui coleg sau asupra întregului grup. Aici trebuie să intervină învățătorul care întărește influențele pozitive și sancționează influențele negative;

- ❖ în cadrul grupului de prieteni - elevul va căuta acel grup care corespunde intereselor și preferințelor sale;
- ❖ prin intermediul mass-media, revistelor, filmelor etc. adecvate vârstei școlarului mic care oferă modele și tipuri comportamentale.

De asemenea ne putem referi și la modalitățile de influență educativă – procedeu de educație. Procedeu de educație este o componentă subordonată metodei, inclusă în structura ei și utilizată într-o situație concretă. Procedeu trebuie înțeles ca un detaliu al metodei, ca manifestare particulară a anumitei metode de educație în practică. În situații concrete se realizează o interconexiune între metode și procedee. Ele se pot substitui reciproc și nu întotdeauna se percep relațiile lor de subordonare. De exemplu, în procesul aplicării metodei convingerii educatorul poate utiliza exemple, poate promova conversații, crea situații. În acest caz exemplul, conversația evaluează în calitate de procedeu de educație. Aplicând metoda deprinderii, educatorul poate folosi convingerea în calitate de unul din procedee, care va ajuta la realizarea sarcinii de implicare a educatului în cadrul acțiunilor de formare a experienței individuale.

În cercetare am analizat metodele care influențează mijlocit sau nemijlocit asupra dezvoltării elevului [6, p. 78]:

- 1) metodele de influență educativă directă;
- 2) metodele de influență educativă indirectă.

1. *Metodele de influență educativă directă* se materializează prin influența nemijlocită a educatorului asupra educatului. Acestea se realizează prin intermediul convingerii, cerinței, ordinului, amenințării, pedepsei, încurajării, rugăminții.

2. *Metodele de influență educativă indirectă* presupun: crearea de condiții, situații și circumstanțe speciale, care stimulează pe discipol să-și schimbe propria atitudine, să-și exprime poziția sa, să realizeze o faptă, să manifeste caracter; utilizarea opiniei publice a grupei de referință din mediul școlar, acceptat pentru discipol, precum și a mijloacelor mass-media.

În calitate de indice al clasificării metodelor este acceptată orientarea modalității de influență spre o sferă sau alta a personalității: spre conștiință, comportament sau sfera emoțional-afectivă a educatului. Astfel se evidențiază metode orientate preponderent spre formarea cunoștințelor, opiniilor, aprecierilor, convingerilor personalității: povestirea, conversația, discuția, disputa, metoda exemplului etc.

De exemplu, atunci când exemplele acționează nemijlocit asupra conduitei elevului, prin intermediul modelelor propuse din anturajul educatului de către părinți, educator, semenii, acestea interacționează prin relaționare.

Exemplele indirecte pot fi elucidate prin intermediul povestirii, textelor literare, filmelor, revistelor etc.

Există metode direcționate prioritar spre formarea obișnuințelor, stereotipurilor comportamentale, reacțiilor comportamentale tipice: exercițiul, deprinderea, dispoziția, cerința, crearea situațiilor educaționale.

De exemplu, în practica educațională există două aspecte ale exercițiului moral: formularea cerinței și exersarea propriu-zisă. Cerințele exprimate pot concretiza diferite forme externe: ordinea, sugestia, dispoziția, rugămintea. În acest context relația autoritate – supunere este mijlocită de mobiluri interne ale conduitei.

A treia grupă de metode este orientată spre stimularea comportamentului: competiția, jocul, încurajarea, pedeapsa.

Influența stimuloare este orientată spre dezvoltarea motivației interne. Datorită introducerii acestei grupe de metode, stimularea și motivarea devin o parte organică care contribuie la formarea unei motivații cu valoare socială.

În continuare vom caracteriza aceste metode:

A. Metodele de formare-dezvoltare a conștiinței (convincerilor). Aceste metode redau acumularea cunoștințelor în domeniul relațiilor social-morale, normelor, regulilor de comportament uman, formarea concepțiilor, valorilor. Ele sunt orientate spre conștiința personalității, spre sfera intelectuală, motivațională, emoțional-volitivă a ei. La această grupă de metode se referă: prelegerea, povestirea, explicarea, conversația, disputa, exemplul, sugestia.

❖ Prelegerea ca exprimare sistematizată a problemei este accesibilă elevilor claselor mari.

❖ Povestirea și explicația sunt adecvate pentru școlarii mici. Fiecare din aceste metode trebuie să corespundă criteriilor: informativitate, accesibilitate și emoționalitate, putere de convingere. Aspectele pot fi cele mai diverse: viața socială, problemele morale, estetice, întrebări din domeniul comunicării, autoeducației, conflictelor etc.

❖ Conversația (dezbateri, discuție, dispută) se referă la metodele care presupun activismul intelectual și emoțional al elevilor. Conversația educativă include o prezentare scurtă a educatorului și lansarea întrebărilor cu caracter prioritar problematic pentru dezbateri. Discutarea întrebărilor cu orientare morală se desfășoară în cadrul conversațiilor etice. Temele pentru conversații etice se stabilesc reieșind din conținutul general al procesului educativ. În cazul când conversația etică presupune nu doar expunerea informației de către educator, dar și participarea discipolilor, se recomandă ca întrebările principale să fie anunțate din timp.

❖ Disputa este o metodă care presupune confruntarea obligatorie a opiniilor contradictorii. Pregătirea disputei necesită formularea temei, subiectelor pentru dezbateri, alegerea conducătorului, familiarizarea participanților cu regulile, pregătirea participanților, materialelor intuitive.

❖ Exemplul ca metodă educativă oferă modele concrete pentru imitare, influențând

conștiința, sentimentele, convingerile, stimulând activitatea discipolilor. O deosebită importanță o are exemplul educatorului, conduita lui, atitudinea față de educat, concepția, calitățile profesionale, autoritatea. Un rol important revine etaloanelor formate prin mijloacele mass-media: televiziune, ziare, reviste etc.

❖ Prin sugestie subînțelegem acțiunea asupra personalității prin intermediul

procedeele irrationale, emoționale în condițiile unei încrederi a educatului față de persoana care operează sugestibilitatea. În educație sugestia se realizează în cadrul creării fonului emoțional pentru trăirile în comun prin intermediul muzicii, poeziei.

B. *Metodele de organizare a activității și formare a experienței comportamentale.* Rolul acestei grupe de metode este de a influența asupra sferei comportamental-acționale, de a-i învăța anumite deprinderi, abilități și forme de conduită, de la acțiunile cele mai simple pînă la acte sociale conștiente. Fundamentul acestor metode îl constituie experiența nemijlocită acumulată în activitatea lor practică [6, p. 79].

Această grupă de metode include: deprinderea, cerința pedagogică, exercițiul, dispoziția, situația educațională.

❖ Cerința pedagogică presupune respectarea de către educați a anumitor norme de

comportare, reguli, legi, tradiții acceptabile în societate și în grup. Cerința poate să exprime totalitatea regulilor de comportament social, sarcini reale, indicații concrete privitor la executarea acțiunilor etc. *Cerințele pot fi directe* (ordin, indicație, instrucție) și *indirecte* (sfat, aluzie, rugămintă, recomandare, sugerare). Cerințele educative se conțin în regulile de comportare a elevilor, în regimul zilei instituției educative.

❖ Deprinderea și exercițiul contribuie la formarea modalităților stabile de

comportare, obișnuințelor, caracterului discipolilor. Deprinderea constă în organizarea executării acțiunilor de către educați în scopul transformării lor în forme obișnuite de comportare. Dat fiind că obișnuințele devin însușiri stabile și reflectă orientările conștiente ale personalității, este foarte important de a le cultiva la elevi. Deprinderea presupune și controlul permanent, binevoitor, cointerestat, îmbinat cu autocontrolul.

❖ Exercițiul ca metodă de educație prezintă repetarea multiplă, consolidarea și

perfecționarea mijloacelor de acțiune ca fundament stabil al comportamentului. Rezultatul metodei exercițiului o constituie formarea deprinderilor și obișnuințelor adecvate normelor sociale. Există o dependență directă între frecvența, volumul exercițiilor și rezultatele obținute.

C. *Metodele de stimulare a comportamentului.* Esența acțiunii acestei grupe de metode constă în orientarea copilului spre comportamentul social aprobat sau spre frînarea, abținerea de la acțiuni nedorite. Baza psihologică a acestor metode o constituie trăirea, autoaprecierea educatului, conștientizarea faptei, actualizate în urma aprecierii pedagogului, a colegilor. Metodele acestei grupe includ: încurajarea, pedeapsa, competiția, jocul.

❖ Încurajarea vizează exprimarea aprecierii pozitive, aprobării, recunoașterii calităților, faptelor, comportamentului educatului sau a grupului. Formele de încurajare sunt: lauda, aprobarea, decorarea cu cărți, premii. Metodica încurajării recomandă de a aproba nu numai rezultatul, dar și modul de desfășurare a activității, deprinderea educaților de a prețui însăși faptul aprobării, dar nu aspectul material. Educatorul poate exprima aprobarea prin gest, mimică, apreciere pozitivă a conduitei sau muncii discipolilor, grupei, încrederii sub formă de instrucțiune.

❖ Pedeapsa presupune exprimarea unei aprecieri negative, condamnării acțiunilor și faptelor care contravin normelor de conduită. Metoda pedepsei solicită acțiuni bine determinate, analiza faptelor. Formele de pedeapsă sunt diverse: dezaprobarea, observația pedagogului, preîntâmpinarea, discuția, sancțiunea, suspendarea de la ore, excluderea morală din viața cotidiană socială, privirea supărată a educatorului, indignarea, reproșul sau aluzia, gluma ironică.

Analizînd specificul influențelor educative și ale mediului la vârsta școlarului mic și cea a pubertății menționăm că nivelul și calitatea particularităților psihice și acționale sunt determinate în mare măsură de influența agenților socio-educaționali, dar și de influențele factorilor extrafamiliali și extrașcolari reprezentați de mass-media și de alți factori educativi.

Exercitarea influențelor educative în cadrul dezvoltării elevului de vîrstă școlară mică și a pubertății pune accent pe dezvoltarea sferei cognitive, sferei afective, sferei motivaționale.

Atenția trece treptat de la forma involuntară spre cea voluntară. Aceasta se datorează organizării duratei activităților educative corespunzător intensității procesului cognitiv și vârstei educabililor. În timpul activităților este necesar să se intervină pentru menținerea atenției prin modalități corespunzătoare: predare activă, cu utilizarea metodelor activ-participative; jocuri de rol, situații-problemă etc.

Memoria se caracterizează prin plasticitate, receptivitate, datorită stocului redus de informații. În această perioadă se realizează trecerea treptată de la memoria mecanică la memoria logică. Din acest motiv sunt necesare eforturi pedagogice de explicare și argumentare corespunzătoare pentru asigurarea accesibilității și înțelegerii cunoștințelor.

Gîndirea abstractă la vârsta școlarului mic se dezvoltă treptat. Pentru demersul corelării gîndirii concrete cu gîndirea abstractă este necesar să se îmbine în procesul de predare-învățare materialul

didactic intuitiv cu mijloacele logico-matematice. Școlarii trebuie pregătiți să înțeleagă și să opereze cu noțiuni, judecăți, raționamente, pentru ca la pubertate să se stimuleze gândirea logică.

Statutul de școlar determină o nouă poziționare atât în cadrul familiei, cât și printre semenii săi, caracterizată prin însemne exterioare și semnificații sociale distincte.

Deoarece la vârsta școlară mică spiritul de imitație este destul de pronunțat trebuie să le oferim elevilor modele pozitive de comportament iar, în cazul în care observăm în jurul lor și modele negative, să încercăm să le explicăm nocivitatea acestora în dezvoltarea individualității lor. La vârsta școlară mică și pubertate acționează și motivația extrinsecă (calificativele, recompensele morale, recompensele materiale). Este necesar ca acestea să fie acordate după merit și să se evite condiționarea de către elev a primirii lor, ele acordându-se numai ca urmare a faptelor lor.

Treptat se poate trece la dezvoltarea și conștientizarea motivelor interioare cum ar fi setea de cunoaștere, dragostea și pasiunea pentru învățatură etc., acestea conferindu-i valențe superioare evoluției psihice. Procesele afective se caracterizează prin simțiri, trăiri și sensibilități sufletești vii și puternice.

Profesorii și părinții trebuie să nu-i tachineze, să nu-i tensioneze negativ, să nu-i dezamăgească ci să le creeze stări care să le ofere posibilitatea unor simțiri și trăiri sufletești pozitive, optimiste. Trebuie să se asigure treptat trecerea de la emoții la trăiri sufletești superioare sub formă de sentimente de prietenie, de dragoste față de părinți, de colegi, de învățatură. Procesele acționale se caracterizează printr-o intensă nevoie de mișcare, de acțiune datorită procesului intens de dezvoltare fizică, a necesității consumului de energie. Trebuie să fie create condiții favorabile în diferite activități: învățatură, jocuri didactice, sport, odihnă activă în spații organizate (terenuri de sport, săli de gimnastică etc.).

Pe parcursul dezvoltării intense și bruște a organismului la vârsta critică a pubertății pot apărea astfel trăsături și manifestări negative cum ar fi: îndrăzneală, încăpăținare, tendința de bravare, de nonconformism și evadare, care pot degenera în libertinism și vagabondaj, cu consecințe neprevăzute de degradare a personalității etc. Dacă se intervine la timp, cu pricepere și tact, în mod sistematic din partea tuturor factorilor educativi, se poate înlătura dezvoltarea unui comportament neadecvat. Copiii pot depăși firesc vârsta pubertății în cazul în care li se oferă condiții normale și favorabile de dezvoltare fizică, psihică și comportamentală.

Familia, școala și alți factorii educativi, întreaga societate au obligația morală de a preveni situațiile critice ale pubertății. În cazul în care acestea au apărut, este necesar de a interveni cu pricepere și hotărâre pentru a diminua și eradica elementele ce conduc la degradarea personalității copiilor. La această vârstă școlarul devine un actor educativ care poate contribui la propria dezvoltare, prin conștientizare, autocontrol și autoevaluare.

Bibliografie

1. Babanski, I. Optimizarea procesului de învățămînt. București: Editura Didactică și Pedagogică.
2. Bontaș, I., Pedagogie. Tratat. București: Editura Bic All, 2001.
3. Cristea, S., Dicționar de pedagogie. Chișinău: Editura Litera Internațional, 2000.
4. Negreț, I., Educabilitatea. Manual de pedagogie. București: Editura All Educational, 2001.
5. Păun, E., Școala – abordare sociopedagogică. Iași: Editura Polirom, 1999.
6. Vinnicenco E., Patrașcu D. Introducere în pedagogie. Chișinău: Editura Garomont-Studio, 2015.

Primit 16.09.2016